

Győrfi Lajos

PIŁSUDSKI MEGÍTÉLÉSE A LENGYEL TÖRTÉNÉSZEK KÖRÉBEN 1989 UTÁN

A XX. század első felének Józef Piłsudski az egyetlen lengyel történelmi személyisége, akinek tetteit már életében legendák övezték. Előre le kell szögeznünk, hogy a Piłsudski alakját övező legendáknak legtöbbet maga Piłsudski ártott az 1926-ban bekövetkezett katonai hatalomátvételével és az ezt követően kiépített katonai rendszerével.

Kutatásom fő tárgya, hogy milyen megítélés alá esik Piłsudski korszakunkban a lengyel történészek körében. A személye körül kialakult nimbusz elsősorban életének három szakaszára vezethető vissza: a szocialista ifjúságra, a független Lengyelország megteremtésében való közreműködésre, illetve az 1926-os diktatórikus puccsra. Felmerül a kérdés, hogy Piłsudskit diktátorként vagy az egységes lengyel állam megteremtőjeként kell-e vizsgálni, és mennyire volt szüksége Lengyelországnak az erős kéz politikájára. Külön témakört képez Piłsudski szocializmushoz való viszonya, illetve az, hogyan lett egy fiatal szocialista politikusból „diktátor” vagy egyes felfogások szerint „féldiktátor”. E mögött Piłsudski legfőbb motivációs célját, a lengyel függetlenség kérdését kell keresnünk. Piłsudski fő törekvése a lengyel állam újjászületése, függetlenségének kivívása volt. Fiatalon a szocialista útban kereste ennek megvalósulását.

Piłsudski irányváltása fokozatos átmenetben valósult meg elsősorban azért, mert a fiatalkori elképzelés Lengyelországban nem mutatott reális alternatívát, illetve a nemzetközi tendenciák sem kedveztek ennek az útnak, amit csak fokozott Piłsudski oroszellenessége.

Ifjúság és a szocializmus

Józef Piłsudski pályafutását, mint ahogy számos történelmi személyiségét, nagymértékben meghatározta gyermekkorából magával hozott neveltetése. 1867-ben született a Vilniustól 60 kilométerre található Żułówban, egy középneemesi család negyedik gyermekeként.

Az oroszellenesség egész gyermekkorát, neveltetését meghatározta,¹ főképpen apja, Józef Wincenty Piotr Piłsudski által, aki az 1863/64-es lengyel szabadságharcban komoly szerepet töltött be, a nemzeti kormány járási biztosaként tevékenykedett.²

Egyetemi évei alatt³ Harkovban, majd Vilniusban ismerkedett meg a szocialista eszmével, és itt került kapcsolatba a Narodnaja Volja nevű orosz titkos szervezettel. A fiatal Piłsudski e szervezet keretében számos rendezvényen és tüntetésen aktívan részt vett, több ízben is börtönbe került. Belekeveredett a III. Sándor cár ellen tervezett merényletbe is,⁴ melynek következtében le is tartóztatták, bár le kell szögezni, hogy bátyjával, Bronisław Piłsudskival ellentétben Józef Piłsudski nem tartozott az összeesküvők közé. Vilniusban többször támogatta és segédkezet is nyújtott egy barátjának, a merénylet egyik főszervezőjének, aki részletes vallomást tett társai – többek között a Piłsudski testvérek – ellen is.

Diákévei után már nemcsak elméleti síkon, hanem hivatalosan is a szocializmus útjára lépett, 1893-ban lett tagja a Lengyel Szocialista Pártnak, amely 1891-ben alakult meg. Nem sokkal később pedig elvállalta a Robotnik illegális kiadvány szerkesztői feladatait is.⁵

Ifjúkori szocializmusáról Piłsudski ekképpen vall önéletrajzi írásában: „1884-ben neveztem el magam szocialistának. Mondom: neveztem el, mert ez korántsem jelenti azt, hogy úrrá lett volna rajtam a szocialista eszme [...] társaimmal együtt én sem tudtam magam kivonni a szocializmus kordivatjának

¹ Piłsudski az Oroszországban betiltott lengyel emigráns irodalmon és az 1863/64-es lengyel szabadságharc hagyományain és ideológiáján nevelkedik, melynek egyik legfőbb képviselője a családban édesanyja, Maria Billewiczówna volt.

² *Wielkie Biografie: Piłsudski*. Szerk. FIOŁKA, K. Warszawa, 2010. 9–12. p.

³ 1885-ben érettségizett a harkovi állami gimnáziumban, a családi elvárásoknak engedelmességgel először a harkovi egyetem orvosi karára iratkozott be, ahol el is végzett egy évet. Nem sokkal később a német tannyelvű vilniusi egyetem hallgatója lesz.

⁴ A Narodnaja Volja a jobbgépfelszabadítás 20. évfordulója alkalmából egyetemi megmozdulást szervezett, de az ifjú Piłsudski ezen a rendezvényen csak amolyan hétköznapi tüntető diákként vett részt. TOPOLSKI, J.: *Zarys dziejów Polski*. Warszawa, 1982. 280. p.

⁵ Politikai hovatartozása miatt Piłsudskit több alkalommal érte atrocitás, ezek közül kiemelkedett az 1900. február 21-ről 22-re virradó éjszaka, amikor Łódzban található lakásában letartóztatták. A házkutatás során pedig megtalálták a Robotnik 36. számának már kiszedett kilenc oldalát, ennek következtében börtönbe került, és a varsói Citadella X. pavilonjában töltött el egy kis időt.

hatása alól [...] Őszintén bevallom, hogy ez divat volt, mert nehéz másként hívni a szocializmus korabeli járványát, amely megfertőzte a forradalmi [...] beállítottságú ifjúság szellemét.”⁶ A fiatal Piłsudski szerint a lengyel függetlenség a szocializmus útján képzelhető el, vagyis egy alulról jövő kezdeményezésre van szükség.⁷ A lengyel szakirodalom többségében egyetért azzal, hogy Piłsudski kezdeti baloldaliságának egyik oka az, hogy eleinte az új mozgalom térnyerésében látta a lengyel függetlenség megvalósulásának lehetőségét.

Piłsudski visszaemlékezései során arra törekszik, hogy úgy tüntesse fel saját magát és fiatalkori munkásságát, mintha a munkásmozgalmat és annak elméleti, eszmei érvrendszerét és ideológiáját ő csak eszköznek tekintette volna a lengyel függetlenség eszméjének terjesztésére. De ha cikkeit jobban megvizsgáljuk, szerteágazóan elemezzük, kiderül, hogy meggyőződéses elkötelezettje volt a szocialista világnézetnek.

Leon Wasilewski szerint a szocialista Piłsudskit „már akkortájt egyfajta legenda övezte, s párttagságának a személyéhez fűződő ragaszkodása e legendát csak növelte és tartalommal töltötte fel.”⁸

A lengyel függetlenségi, nemzeti törekvések nagyszabású voltát bizonyította az is, hogy a rivális pártok vezetői mind ellátogattak Japánba, hogy a japán-orosz háborút a lengyel érdekeknek megfelelően használják ki. A PPS vezetősége Piłsudskira bízta a kapcsolatfelvételt, aki 1904 közepén Tokióba utazott.

Természetesen ugyanezt az utat végigjárta a Narodowa Demokracja is, viszont Roman Dmowski élesen ellenezte a japánok beavatkozását a lengyelek ügyeibe, mert attól tartott, hogy a külföldi beavatkozás nyomán a cári kormány teljesen felhagy az alkotmányos reformokkal.⁹

Piłsudski ezzel szemben egy lengyel légió felállítását szorgalmazta a japánok fogságába esett lengyel katonákból és az Amerikában élő lengyel önkéntesekből. Véleménye szerint Japánnak és Lengyelországnak közös érdeke volt

⁶ Idézi: KOVÁCS, I.: *Csoda a Visztulánál és a Balti-tengernél*. Bp., 2006. 21–22. p.

⁷ *Józef Piłsudski w opiniach polityków i wojskowych*. Szerk. KOZŁOWSKI, E. Warszawa, 1985. 7–9. p.

⁸ Uo. 8–9. p.

⁹ Az orosz kormányzat végül 1905 áprilisában mégis némi engedményre szánta el magát. Megszületett a vallási toleranciáról szóló pátens, amely megszüntette az unitus közösségek aktív üldözését. A szakszervezeteket törvényesítették, emellett Lengyelországban, a magániskolákban ismét a lengyel lett az oktatás nyelve, az állami intézményekben azonban nem. A következő lépés, engedmény az 1906-os alkotmány volt, melyről utólag már egyértelmű, hogy egyszerű megtévesztésnek szánták: általános választójogot hirdetett, de a törvények kihirdetéséhez cári beleegyezésre volt szükség.

az orosz hatalom meggyengítése és megtörése. A japán kormány végül semmilyen perdöntő lépésre nem szánta el magát, de támogatásáról biztosította a PPS-t.¹⁰

A lengyel baloldal és Piłsudski pályafutása szempontjából is fontos következményekkel járt a PPS 1906-os IX. Kongresszusa Bécsben, ahol a Lengyel Szocialista Párt történetében bekövetkezett a szakadás:

– Az egyik oldalon: Feliks Kon és Henryk Walecki létrehozták PPS baloldali szárnyát, azaz a PPS Lewicát, ez az oldal a kommunizmus felé vezető utat választotta.

– A másik oldalon a PPS forradalmi szárnya, a PPS Rewolucja állt, Piłsudski irányítása alatt, akinek hatalma kiterjedt a harci szervezetre is. A forradalmi szárny vezetősége számára elsősorban a lengyel függetlenség volt a cél, a szocializmust inkább járulékos veszteséggént könyvelték el.¹¹

Lengyelország újjászületése és Piłsudski

A pártszakadás után Piłsudski már akadály nélkül megvalósíthatta az Oroszország elleni harccal kapcsolatos elképzeléseit, de ehhez egy lengyel felkelés önmagában kevésnek bizonyult volna. Világpolitikai jelentőségű eseményre volt szükség.

1914 februárjában Piłsudski Bernben tartott előadást, melyben előrelátóan, egyesek szerint látnoki képességekkel felvértezve megjósolta az elkövetkezendő világméretű háborút, melyben Németország legyőzi Oroszországot, Franciaország és Anglia pedig Németországra mér vereséget. Az I. világháború kitörésekor már felcsillant a lengyel függetlenség reménye. Piłsudski 1914 augusztusában megalakította a lengyel légiókat, melyeket osztrák parancsnokság alá helyeztek, hozzájuk csatlakozott Piłsudski elitalakulata, a Lengyel Katonai Szervezet.¹²

¹⁰ A japán kormány felhatalmazta párizsi és londoni katonai képviselőit a PPS fegyverekkel és robbanóanyagokkal való ellátására, cserébe viszont a lengyel területeken állomásozó orosz hadseregről szóló hírszerző jelentéseket kértek. JĘDRZEJEWIC, W.: *Sprawa Wieczoru: Józef Piłsudski a wojna rosyjsko-japońska 1904–1905*. Paris, 1974. 45. p.

¹¹ Lásd. ŻARNAKOWSKA, A.: *Geneza rozłamu PPS 1904–1906*. Warszawa, 1965.

¹² (POW – Polska Organizacja Wojskowa). Az orosz oldalon a Nemzeti Demokraták a Puławy Légiót hozták létre, melynek egyik legfőbb célja és törekvése Piłsudski befolyásának csökkentése volt. LIPÍŃSKI, W.: *Polska organizacja wojskowa*. Bellona, XXXVII. 1931. 171–195. p.

1917-ben a német oldalon való részvétel kilátásait már korántsem itatták át oly mértékben az érzelmek, mint korábban: az értesülések ugyanis arról szóltak, hogy a Polnische Wehrmacht szervezetébe akarják beolvasztani a lengyel légiókat, ezzel is megszüntetve az önálló lengyel harci szervezetet. Mivel Piłsudski a németek teljes győzelmét éppúgy nem kívánta, mint az oroszokét, nem esküdött hűséget Németországnak. Az esküválság következtében Piłsudskit letartóztatták, és Németországban, Magdeburg várában bebörtönözték. Németország nem sejtette, hogy ezzel megalapozza Piłsudski mártírságát, és egyik megteremtője lesz Piłsudski mítoszának.

A katonai küzdelemmel párhuzamosan kiemelkedő jelentőségű politikai harcok is folytak a független lengyel állam megteremtéséért¹³ és a politikai hatalom újraosztásáért. A lengyel közéletben a számos politikai párt közül kettő emelkedett ki és tett szert a társadalom körében viszonylag nagy befolyásra. A jobboldalon a Narodowa Demokracja, vagyis a Nemzeti Demokrata Párt, amely a XIX. századi nemzetállami nacionalizmus örökösének tartotta magát.¹⁴ A baloldalon ott volt a Polska Partia Socjalistyczna, vagyis a Lengyel Szocialista Párt, melyet legalábbis kezdetben a Piłsudski-féle mozgalom képviselt.¹⁵

Mikor 1918. november 10-én Piłsudskit kiengedték a magdeburgi börtönből, szinte már „kész Lengyelország” várta.

Andrzej Garlicki lengyel történész szerint „a német börtönben eltöltött tízegyhány hónap teljes politikai siker volt Piłsudski számára: lehetővé tette,

¹³ A lengyel függetlenség és államiság megteremtésének előkészületeiben kiemelkedő szerepet játszott Wilson amerikai elnök is. 1917. január 21-én Wilson a szenátus előtt évértékelő beszédében már az egyesített Lengyelországról beszélt, amelynek joga van tengeri kijáráshoz. 1918. január 8-án Wilson 14 pontján belül a 13.-ban említi az egyesült, független és autonóm Lengyelországot.

¹⁴ Politikai szövetségese a lengyel katolikus egyház, amely a lengyel nemzeti függetlenség egyik legmarkánsabb képviselőjének vallotta magát. A nemzeti demokrácia megtagadta a nemzetiségi és föderalista tradíciót, mindezek mellett a kulturális asszimiláció híve volt (kivételt képeztek a zsidók, akiket kitelepíteni szándékozott). A Nemzeti Demokrata Párt volt a két világháború közti Lengyelország legkiterjedtebb szervezetével rendelkező pártja. Vezető egyénisége Roman Dmowski.

A lengyel jobboldal a társadalom fejlődését előrébb helyezte, mint az önálló államiságot, ezért számukra Oroszország egyfelől garanciát biztosított a lengyel társadalomra nézve veszélyesnek tartott Németországgal szemben, másrészt az orosz piac a lengyel gazdaság termékeinek biztos felvásárlását, kihelyezését szavolta.

¹⁵ Magukénak vallották a régi nemesi köztársaság sok nemzetiségi, föderalista és a toleranciára épülő történelmi hagyományait. FARYŚ, J.: *Piłsudski i piłsudzczy. Z dziejów koncepcji polityczno-ustrojowej (1918–1939)*. Szczecin, 1992. 35. p.

hogy egykori tekintélyét visszaszerezze, és olyan helyzetbe emelje őt, amilyen-nel soha ezelőtt nem rendelkezett. Politikájának eddigi bűnei, baklövésai már mit sem számítottak – bebörtönzésének ténye homályba borította őket.”¹⁶

Varsóba való megérkezése után¹⁷ a társadalmi és politikai zűrzavart ügyesen használta ki Piłsudski, hiszen egyedül csak ő rendelkezett ütőképes fegyveres testülettel, a saját maga által kiépített Lengyel Katonai Szervezettel (POW).¹⁸ Mindez azonban kevésnek bizonyult ahhoz, hogy a politikai és kormányala-kítási nehézségek könnyűszerrel megoldódjanak.¹⁹

Másnap a régenstanács felkérésre átvette a főparancsnoki posztot. Három nappal később a régenstanács valamennyi jogkörét átadta Piłsudskinak, és állam-fői ranggal ruházta fel. Ezzel kezdetét vette a kísérlet, hogy – Lewis Naimerszavaival éle – „felépítsék Lengyelországot, amíg Németország és Oroszország alszik”. Pár évvel később Lubomirski erre így emlékezett: „Ekkor minden párt a szélsőjobbtól a baloldalig azt követelte, hogy adjuk át a hatalmat Piłsudskinak.”²⁰

¹⁶ Idézi: KOVÁCS i.m. 67. p. Lásd még GARLICKI, A.: *Józef Piłsudski 1867–1935*. Warszawa, 2012.

¹⁷ 1918. november 11-én érkezik meg Varsóba. Szürke légiós egyenruháját öltötte magára, melynek Piłsudski számára politikai és eszmei jelentősége volt: a lengyel függetlenségi harcokban való részvételét, kiemelkedő szerepét jelképezte. A legenda szerint olyan mértékben hozzátartozott, mint példaképéhez, Napóleonhoz az általa hőn szeretett kopottas köpeny.

¹⁸ JĘDRUSZCZAK, T.: *A független lengyel állam újjáépítésének problémái 1918-ban*. In: Századok (122.) 1988. 5–6. 931.p. TOPOLSKI I.m. 293. p.

¹⁹ Ahhoz, hogy a politikai élet megfelelően beindulhasson, mindenféleképpen kormányalakításra volt szükség. A legjobb megoldás – politikai és társadalmi szempontból – egy koalíciós kabinet lett volna, vagyis különböző politikai irányzatok összefogása, de ez a belpolitikai nehézségek miatt kilátástalannak bizonyult, így Piłsudski számára nem kínálkozott más lehetőség, mint hogy a baloldalhoz forduljon. Először a korábbi lublini kormány vezetőjét, Ignacy Daszyńskit kérte fel az új lengyel kormány megalakítására, de az ő személye olyan messzemenő ellenszegülést váltott ki a nemzeti demokraták képviselői körében, hogy Piłsudski kénytelen volt visszalépni e tervétől. Az ugyancsak szocialista, de jóval mérsékeltabb beállítottságú Jędrzej Moraczewski vezetésével jött létre 1918. november 18-án a kabinet, túlnyomórészt baloldali képviselőkkel. Feladataul az ideiglenes államfő a választások minél gyorsabb megszervezését tűzte ki. Három nap múlva a kormány dekrétumban erősítette meg Piłsudski államfői megbízatását, és egyben meghagyta a hadsereg főparancsnokának is. Azonban a nemzeti demokraták továbbra sem voltak hajlandók kellő mértékben együttműködni, és belépni a kormányba. NAŁECZ, D.: *Józef Piłsudski- legendy i fakty*. Warszawa, 1986. 24. p. LUDWIKOWSKI, R. R. : *Uwagi o badianach polskiej myśli politycznej*. Warszawa, 1977. 78. p.

²⁰ Uo. 56. p.

A függetlenség kérdését illetően sok lengyel történész úgy véli, hogy a lengyel állam újjászületése természetes következménye volt annak a küzdelemnek, amelyet a nemzet folytatott a felosztások idején. A történészek egy másik csoportja szerint ellenben a független Lengyelország létrejötte 1918-ban csupán a vakszerencsén múlt.

Stanisław Bukowiecki szerint „a lengyel állam folytonossága tagadhatatlanul és megszakíthatatlanul 1917 óta létezik [...] töredék államiság volt és ebben az időszakban teljes szuverenitásról, különösképp pedig függetlenségről szó sem lehetett”.²¹ A függetlenséget megelőző néhány évben a lengyel értelmiség véleménye kellően tükrözi, hogy mennyire labilis volt a szétszakadt Lengyelország politikai helyzete. Reményekkel teli, mégis bizonytalan.

Piłsudski mint ideiglenes államfő egészen a törvényhozó szejm összehívásáig diktátori szerepet töltött be. Az általa kinevezett kormányok miniszterei ugyan ellenjegyezték döntéseit, de a végső politikai akarat mindvégig az ő kezében volt. Tevékenységét természetesen más és más nézőpontok alapján közelítik meg, de abban mégis egyetértés született, hogy a társadalom támogatásának megszerzése és megtartása ebben az összetett helyzetben, ahol sem az állami, sem a földrajzi keretek nem dőltek el, nem volt egyszerű feladat.

Piłsudski személye oly mértékig összefonódott a független lengyel állam létrejöttével, hogy hatalmához a politikai ellenfelek sem mertek hozzányúlni, bár korlátozni mindenféle módon megpróbálták.

A jobboldal joggal tartott attól, hogy az általuk gyűlölt (hajdani) szocialista Piłsudski a föderalista politika megtestesítője lesz, és sajátos nemzetiségi politikája révén nem vesz részt a nem lengyel nemzetiségek elnyomásában.²² Ezért a jobboldal – azon belül is elsődlegesen a nemzeti demokrácia – elhatározta, hogy az alkotmányt saját félelmei és elképzelései alapján alkotja meg. Kihasználta fölényes helyzetét az alkotmányozó nemzetgyűlésben, és minden erejével arra törekedett, hogy az elnöki hatalmat a lehető legnagyobb mértékben csökkentse, és minél nagyobb szerepet adjon a törvényhozásnak. Főképpen az alkotmány 46. cikkelye hátráltatta Piłsudski esetleges elnöki törekvéseit, mely szerint az elnök ugyan a fegyveres erők címzetes feje, de megtiltotta számára, hogy háború esetén gyakorolja a parancsnokságot.²³

²¹ Idézi JĘDRUSZCZAK, i.m. 934. p.

²² Meg kell jegyezni, hogy Piłsudskit a nemzetiségi politika elsősorban elméleti síkon érdekelte, a gyakorlatban a nemzetiségek védelme nem tartozott elsődleges célkitűzései közé.

²³ Az új alkotmányt 1921. március 27-én fogadták el. SŁAWECKI, P.: *Kilka uwag o roli wojska w procesach integracyjnych i dezintegracyjnych II Rzeczypospolitej*. In: *Drogi integracji społeczeństwa w Polsce XIX-XX w.* Szerk.: ZIELEŃSKI, H. Wrocław, 1965. 193–215. p.

Piłsudski és Dmowski, elképzelések Lengyelország jövőjéről és a nemzetiségi kérdésről

A lengyel történészek körében kedvelt vitatéma a két fő rivális, Pilsudski és Roman Dmowski ellentéte. A két politikus közötti eltérés elsősorban a nemzeti, nemzetiségi kérdésben gyökerezik: míg Roman Dmowski a nemzet kizárólagosságában gondolkodott, addig Pilsudski egy soknemzetiségű állam kereteiben képzelte el Lengyelország jövőjét.²⁴

Dmowski egy személyes találkozó alkalmából ekképpen nyilatkozott Pilsudskiról: „Kétségkívül nagy ember, bár semmiben sem értettünk egyet”. Hasonlóképpen vélekedett Pilsudski is: „Ő az egyetlen politikus, akivel érdemes eszmét cserélni, jöllehet a Lengyelország jövőjére vonatkozó nézeteink alapvetően különböznek.”²⁵

Pilsudski eredeti célkitűzése az volt, hogy a háborúban meggyengült, új társadalmi rend felépítésével elfoglalt Oroszország kiszoruljon Európából, és a nem orosz nemzetiségek lakta területek elszakadjanak az Orosz Birodalomtól, és föderációs alapon csatlakozzanak Lengyelországhoz. Az elgondolás a Jagelló-kor koncepcióját elevenítette fel, mely szerint Lengyelország Oroszországot meggyengítve átveszi annak szerepét.²⁶ A fő rivális, Roman Dmowski ellenben ezt a leghatározottabban elutasította, ő „etnikailag tiszta” Lengyelországot akart, lehetőleg olyan nagy területen, amelynek „lakosságát a lengyel nép még meg tudja emészteni”. A Nemzeti Demokraták a „Lengyelország a lengyeleké” jelszó jegyében politizáltak.²⁷

Adam Michnik szerint mindkettőjük gondolkodásmódját meghatározta a totalitarizmus, melynek kiépítési koncepcióját némi túlzással egyfajta fogya-

²⁴ A két politikus egyforma véleményen volt abban a kérdésben, hogy az újjászülető, független Lengyelországnak a lehető legnagyobb területen kell létrejönnie.

²⁵ Idézi: KOVÁCS i.m. 101–102. p.

²⁶ PIŁSUDSKI, J.: *Przemówienia, wywiady, artykuły*. Warszawa, 1931. 198–210. p

²⁷ A Nemzeti Demokrácia vezetője, fő ideológusa, Roman Dmowski szerint a nemzet faji és történelmi hagyományait tekintve lelkileg és területileg jól elkülöníthető, biológiailag kódolt közösséget alkot. A különböző társadalmi csoportok közössége, az osztályok közötti szolidaritás meghatározó tényező, ami egyben kizárja a más nemzetekkel, az „idegenekkel” való közösségvállalást, s annak legszélsőségesebb formáját, az internacionalizmust. Az internacionalizmus fogalmi abszurditás, mert minden nemzet érdeke más. DMOWSKI I.m. Lásd még DASZYŃSKI, I.: *Nieczesne żale*. In: *Piłsudski w opiniach polityków i wojskowych*. Szerk. KOZŁOWSKI, E. Warszawa, 1985. 207–227. p

tékosság jellemezte. Mindketten hajlottak arra, hogy felülről szervezzék meg a nemzetet. Michnik abban látja közöttük az eltérést, hogy Dmowski a nemzet és nemzeti kormány megszervezése mellett egyetemesen kötelező érvényű ideológiát is rá akart erőltetni a lengyel társadalomra, Piłsudski ezzel szemben egy olyan katonai nemzetet álmodott meg, amely bármely pillanatban hadsereggé alakítható, de ettől függetlenül nem akart egységes jellemvonást rákényszeríteni.²⁸ A szocialisták is Lengyelország föderatív átszervezésében képzelték el a nemzetiségi kérdés megoldását.²⁹

Bár ez nem feltétlenül a témához kapcsolódik, érdekességképpen meg kell említeni, hogyan viszonyult a két rivális Magyarországhoz. Roman Dmowski úgy definiálta Magyarországot, mint a Habsburg Monarchia civilizáció szempontjából kevésbé fejlett tagját. Elmélete szerint a magyarok, akik a saját hazájukban kisebbségben éltek,³⁰ domináns pozíciójukat Németország protekciójára és a zsidók támogatására, illetve a szlávok üldözésére hasznosították.³⁰ Arkadiusz Adamczyk geopolitikáról szóló tanulmányában hangsúlyozza, hogy Dmowski elképzelései a magyarokról főképp a pánszláv koncepciók hatása alatt fogalmazódtak meg, hasonlóképpen jutottak kifejezésre a nemzeti demokraták vezetőjének a magyarokat sértő, cseheknek támogató nyilatkozatai is. Mégis a lengyel politikai gondolkodásmódban a magyarokat érintő, ennyire szélsőséges megjegyzések ritka kivételnek minősültek, és Dmowski kritikái sem számíthattak akceptálásra még a nemzeti jobboldali elit képviselői körében sem.³² A magyarok iránti szimpátiát legfőképpen a középbal körök mu-

²⁸ Különböző elméleti felfogásuk alapján más és más karakterrel személyesítették meg a lengyel társadalmat. Dmowski elsősorban szorgalmat, önfegyelmet, józanságot, nemzeti egoizmust várt a lengyel néptől. Piłsudski a tradíciók tisztetét, hősiességet, áldozatkésséget, odaadást a hazáért és igazságosságot a közös hazában élőkkel szemben. MICHNIK, A.: *Rozmowa w Cytadeki*. Zeszyty Historiczne. Paris, 1983. 64. p

²⁹ CHOJNOWSKI, A.: *Koncepcja polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939*. Wrocław Warszawa , Kraków, Gdańsk, 1979. 18–26. p.

³⁰ Dmowski többek között azt állította, hogy ha a dualizmus korszakában „a csehekhez hozzászámítjuk a szlovákokat is, akkor számszerűen többségben lesznek a magyarokhoz képest, akik a kultúra és a népoktatás szintjén, a gazdasági fejlődés és szervezett nemzeti erő tekintetében magasabb szinten állnak. Hozzá kell tenni, hogy Közép-Európában kifejezetten németellenes elemet alkotnak. [...] Az egyetlen felsőbb érv, amelyre a magyarok igényt támaszthattak, a történelmi fejlődés folytonossága”. DMOWSKI, R. I. m. 248. p.

³¹ DMOWSKI, R. I. m. 244–245. p.

³² ADAMCZYK, A.: *Közép-Európa térben és politikában. Lengyel és magyar elképzelések a régió geopolitikai szerkezetének átalakítására a XX. században*. Kézirat. Ford.: Györffy Lajos. Belchatów, 2011. 5. p.

tatták ki. A magyarok iránti jóindulatú hozzáállás magát Piłsudski marsallt is jellemezte, ami tükröződött történelmi témájú nézeteiben, melyek a két nép egymásrautaltságáról szóltak.

Lengyel-szovjet háború

Az újonnan létrejött Lengyelország legfontosabb kérdése határainak rendezése volt. Lengyelország határainak megteremtéséért, helyreállításáért hat háborút vívott, többek között az ukránokkal, németekkel, csehekkel, de a legnagyobb volumenű kétséget kizáróan a lengyel-szovjet háború volt, melyben a Piłsudski-kormány a keleti határok kiterjesztéséért küzdött, Lenin kormánya pedig azért harcolt, hogy a szocialista forradalmat a fejlett nyugat-európai kapitalista országokba exportálja.³³

Piłsudskit sokszor vádolták azzal, hogy figyelme elsősorban a keleti területek felé irányult, és kevés erőfeszítést tett a nyugati és északi határsávok kiszélesítéséért. Arkadiusz Adamczyk és Kazimierz Badziak lengyel történészek is azon a véleményen vannak, hogy a nyugati és a déli határok kérdésében a döntést a győztes koalíció államai hozták meg, és az újonnan megszületett Lengyel Köztársaság számára a területi kérdésekbe való beleszólás csak keleten volt lehetséges.³⁴

A lengyel-szovjet háború kapcsán több kérdés merül fel. A háború okai az orosz- vagy kommunistaellenességben rejlenek, esetleg a lengyel revíziós akarat következményei? Valószínűsíthetően valamilyen mértékben mindegyik hozzájárulhatott a háború kitöréséhez. Piłsudskit elsősorban Lengyelország határainak helyreállítása és az ország „megtépázott dicsfényének” visszaszerzése izgatta. A „Kommendant” mindenekelőtt az oroszokat és Oroszországot

---

A Dmowskihoz közel álló konzervatív Marian Zdziechowski, aki sajnálta az Osztrák-Magyar Monarchia szétesését, Európa Németország és Szovjetunió általi veszélyeztetettsége miatt azt nyilatkozta, hogy „a magyarok (...) a mi (tehát Lengyelország) természetes szövetségeseink, csak nem kaptunk velük közös határt.” ZDZIECHOWSKI, M.: *Widmo przyszłości*. Warszawa, 1999, 59. p.

³³ PACZKOWSKI, A.: *Lengyelország, az „ellenséges nemzet”*. In: A kommunizmus fekete könyve. Bűntény, terror, megtorlás. Szerk.: COURTOIS, S. Bp., 2000. 371. p.

³⁴ BADZIAK, K.: *W oczekiwaniu na przełom. Na drodze od odrodzenia do załamania państwa polskiego: listopad 1918 – czerwiec 1920*. Łódź, 2004. 261–293. p. 341–356. p. ADAMCZYK I.m. 5. p. PIŁSUDSKI, J.: *Przemówienia, wywiady, artykuły*. Warszawa, 1931. 198–210. p.

nem szerette függetlenül attól, hogy milyen társadalmi vagy politikai berendezkedés válik meghatározóvá a lengyel határoktól keletre.³⁵ Ezt bizonyítja, hogy Piłsudskit a fehérek esetleges győzelme sokkal jobban nyugtalanította, mert úgy vélte, hogy a lengyel kérdés akkor foglalkoztatja leginkább a nagyhatalmakat, ha Oroszország státusa labilissá válik, a fehérek restaurációja viszont csökkentette volna érdeklődésüket az újjászületett lengyel állam iránt.

Koziełło lengyel történész tanulmányában kifejti, hogy a különböző politikai körök más és más nézőpont szerint viszonyultak Oroszországhoz.³⁶ A kommunistákon kívül a Nemzeti Demokraták fogadták el leginkább Lengyelország keleti szomszédját.³⁷ Ezért a nemzeti demokraták 1.) nem vették tudomásul az Oroszország oldaláról kísértő veszedelmet, az országot gazdaságilag és a kultúra terén is elmaradottnak tartották Lengyelországhoz képest, amit ráadásul számos konfliktus gyengített; 2.) lehetségesnek vélték a Szovjetunió bevonását a germán expanzió elleni együttműködésbe a pánszláv ellenállás nevében; 3.) azt gondolták, hogy a Szovjetunió nagyobb eséllyel érvényesítheti saját terjeszkedését Ázsia felé, ezért érdekében állhat a béke fenntartása a nyugati határon.³⁸ „Már 1918-ban – írja Piłsudski – mindenkitől függetlenül kitűztem magamnak a szovjettel viselt háború célját. Elhatároztam, hogy a legnagyobb erőt fogjuk kifejteni [...] minden lehetőt megteszünk, hogy elkerüljük a nekünk vetett kelepceket és az idegenektől szabályozott életet.”³⁹ Mindenesetre jól látszik, hogy Piłsudski véleménye az volt, a keleti szomszéd túl nagy veszélyt okozhat a lengyelek számára, és felismeri, hogy Lengyelország mindig csak „akadályként” jelenik meg a két szomszédos „nagyhatalom” előtt. 1920. augusztus

³⁵ Bár hozzá kell tenni, hogy nem igazán rajongott a kommunistákért, az általuk kiépített hatalmat is csak futólagosnak vélte.

³⁶ A Szovjetunió megnyerése a Lengyelországgal való együttműködés céljából alapul szolgálhatott volna a szovjet-német együttműködés megakadályozásához. Lásd: ZACKIEWICZ, G.: *Polska myśl polityczna wobec systemu radzieckiego 1918–1939*. Kraków, 2004. 216. p.

³⁷ A nem kommunista baloldal, illetve a Piłsudskihoz közelállók is a Szovjetuniót tartották Lengyelország fő ellenségének. Velük ellentétben a lengyel kommunisták a Szovjetunió vízióját terjesztették mint a nemzetközi proletáriátus hazáját. A nemzeti demokraták elfogadták Lengyelország keleti szomszédját, de inkább a volt cári monarchiát, főként Lenin és Sztálin politikai céljainak ismeretében.

³⁸ KOZIEŁŁO, T.: *Narodowodemokratyczna krytyka piłsudczykowskiej polityki zagranicznej (1918–1939)*. Świat wokół Rzeczypospolitej [...] 310. p.

³⁹ PIŁSUDSKI, J.: 1920. válasz M. Tuchaczewski: „A visztulali hadjárat” című hadtörténeti tanulmányára. Bp., 1934. 134. p

12-18. között a lengyelek által „visztulai csodának” nevezett varsói csata következtében a szovjetek kiszorultak Lengyelország területéről. Végül 1921 márciusában a rigai béke rögzítette Lengyelország keleti határait. Nem sokkal később lezárult Wilno kérdése is, amit Żeligowski tábornok oldott meg a terület megszállásával, illetve a hatalom szentesített a lengyel államhoz való csatolásával.⁴⁰

A korszak Lengyelországában és többé-kevésbé Európa nagyobb részében általánosnak volt mondható az a vélekedés, miszerint ha Piłsudski nem tartóztatja fel a varsói csatában a szovjet hadsereg diadalmas előremenetelét, akkor nem csak a kereszténység szenvedett volna hatalmas csapást, de talán az egész nyugat civilizáció léte veszélybe került volna. A szovjetek, vagyis Lenin és kormánya egy „árnyalatnyit” más nézőpontból közelítették meg a kérdést, kénytelenek voltak belátni, hogy „a lengyelországi forradalom”, amire számítottak, elmaradt, ezáltal terveiket néhány évtizeddel későbbre halasztották.

A lengyel-bolsevik háború után rögzített keleti határ vonala nem elégítette ki sem a föderációs, sem az inkorporációs koncepció képviselőit.⁴¹ Aleksander Skrzyński 1924-ből származó értékelése szerint „a lengyel-szovjet határ olyan tűzvonalat alkotott, mely egyszer majdnem kialszik és csak pislákol, máskor fényes és messzire kicsapó lángokkal kilövell, de mindig ugyanúgy veszélyes Lengyelország és Európa számára egyaránt”.⁴²

A demokratikus vagy féldemokratikus Lengyelország és Piłsudski

Egy és negyedszázadon át éltek a lengyelek abban a reményben, hogy az államiságot, függetlenséget visszaszerző Lengyelországban gyorsan és szinte automatikusan megoldódnak a gazdasági és szociális gondok, de a hön áhított vágyakat és álmokat a független, ráadásul politikailag is kellően instabil Lengyelország sem hozta el.

⁴⁰ A Népszövetség 1923-ban ismeri el. LECZYK, M.: *Druża Rzeczpospolita 1918–1939. Społeczeństwo, Gospodarka, Kultura, Polityka*. Warszawa, 2006. 95–102. p.

⁴¹ Lásd: BARTOSIEWICZ, P.: *Polskie koncepcje geopolityczne w XX w. świat wokół Rzeczypospolitej, Problematyka zagraniczna w polskiej myśli politycznej w pierwszej połowie XX w.* Szerk.: PARUCH, W. Trebnicka, K. Lublin, 2007. 36–42. p.

⁴² SKRZYŃSKI, A.: *Polska a pokój*. Warszawa, 1924. 6. p.

Piłsudski 1922. december 4-én bejelentette, hogy nem jelölteti magát újra az államfői posztra. Végül Gabriel Narutowiczot választják meg, melynek következtében (a nemzeti demokraták által szervezett) zavargások törnek ki. Narutowiczot december 16-án a nemzeti demokraták híve, Eligiusz Niewiadomski festőművész a varsói Múcsarnok egyik kiállításának megnyitó ünnepségén agyonlőtte. Piłsudskit sokkhatásként érte Narutowicz meggyilkolása. Kollégája elvesztésének traumája mellett minden bizonnyal az is közrejátszhatott a Kommendant idegállapotának romlásában – bár egyes feltételezések szerint nem ez volt a döntő tényező, hanem sokkal inkább az erkölcsi trauma –, miszerint a merénylet őrizetbe vételét követően, a kihallgatás során elárulta, hogy eredetileg magának Józef Piłsudskinak, az előző államfőnek szánta a golyót.⁴³ A történészek és a kortársak közül is többen e sokk által kiváltott pszichikai átalakulással, személyiségváltozással próbálják magyarázni Piłsudski 1926-os erőszakos hatalomátvételét és ezt követő diktatórikus tetteit. Piłsudski nagy megdöbbenéssel vette tudomásul a jobboldal, a Nemzeti Demokraták brutalitását, és mélyen megrendítette az a hatalmas társadalmi erő és dotáció, amely a nemzeti oldal mögött rejtett. 1923. május 30-án lemondott a vezérkari főnökségről. Mindezt megelőzte, hogy a Sikorski-kormány visszaadta mandátumát és Wojciechowski az ő megkérdezése nélkül Wincenty Witost bízta meg a kormányalakítással. Piłsudski utolsó hivatali megbízatásáról, a Legszűkebb Haditanács elnöki tisztéről július 2-án mondott le.⁴⁴

Közben a társadalmi és politikai események hatására a baloldal is eltávolodott Piłsudski mellől. Az elhidegülést a PPS vezetősége Piłsudski politikai felfogásának változásával magyarázta, de a legfőbb indok az volt, hogy az egykori PPS-vezető nem vette szárnyai alá, nem támogatta kellőképpen az 1923 novemberében Lengyelország több városában is lezajló tüntetéseket, megmozdulásokat, amelyeket csak katonai beavatkozással tudtak leverni, elfojtani. A PPS szavazóbázisa, támogatói számára pedig nem volt kielégítő, hogy Piłsudski

⁴³ Eligiusz Niewiadomski rendőrségi vallomásából kiderült, hogy december 6-án az államfő által meglátogatott rendezvény ideje alatt próbálta volna meg a merényletet végrehajtani.

⁴⁴ A pártpolitikai kérdésekbe eddig talán kevésbé beleszóló marsall élesen hangot adott ellenvéleményének. Lemondott a vezérkari főnökségről és a szűkebb haditanács elnöki pozíciójáról is, visszavonult vidéki magánbirtokára. Cselekedetét azzal magyarázta, hogy nem kíván olyanokkal együttműködni, akik erkölcsileg felelősek Narutowicz haláláért. PIŁSUDSKI, J.: *Przemówienia, wywiady, artykuły*. Warszawa, 1931. 233. p. TOPOLSKI I.m. 318-319.p. *Polska dzieje ojczyście*. Szerk.: KOŁODZIEJSKI, S.–MARCINEK, R.–POLIT, J., Kraków, 2008. 98–99. p.

sokadszorra „sem csinált forradalmat”. 1923. december 30-án a PPS XIX. kongresszusán a Központi Végrehajtó Bizottság főszónoka, Feliks Perl ki is jelentette: „Piłsudski nem a mi emberünk...”. Piłsudski a baloldaltól való eltávolodását mindezekről függetlenül a következőképpen magyarázza: „mindannyian felszálltunk ugyanarra a vörös vonatra, de miközben én leszálltam a Lengyel Függetlenség állomáson, önök egészen a Szocializmus állomásig kívánnak utazni.”⁴⁵

A diktatúra vagy féldiktatúra?

Piłsudski 1926-os puccsa kapcsán felvetődik a kérdés, hogy mennyire és milyen mértékben tekinthetjük a Piłsudski és követői által létrehozott rendszert diktatúrának, vagy esetleg az egyes lengyel történeti körökben kedvelt féldiktatórikus jelzővel kell-e illetnünk.

A puccs előtt néhány héttel, 1926. április-májusában a złoty összeomlott. Sok bank csődbe jutott, miután a befektetéseket pánikszerűen kivették, ennek következtében a munkanélküliség is elképesztő méreteket öltött. Mindennaposak voltak a tüntetések, zavargások. A diktatúrát követelő hangok is egyre általánosabbak és nyíltabbak lettek.

Mindemellett a szomszédos két nagyhatalom sem ült tétlenül. Lengyelországot nyugtalanította a szovjet-német közeledés, amely először 1922-ben Rapallóban, majd 1926-ban Versailles-ban öltött testet.⁴⁶

A politikusok és a társadalom egy jelentős része a kemény kéz politikáját követelte, a nemzetközi háttér, Mussolini hatalomra kerülése is ezeket a nézeteket erősítette. E körülmények hatására sokak szemében Piłsudski és táborára tűnt a demokratikus berendezkedés védelmezőjének. Magától értetődő lett volna egy piłsudskista kormány kinevezése, de erre nem került sor, hiszen ismét Wincenty Witos alakított kormányt.

Piłsudski 1926 tavaszán egy nem közreadott interjúban így nyilatkozott: „Harcra kelek az államot sújtó legfőbb rosszal, az öntelt pártok és klikkek Lengyelország fölött gyakorolt uralmával szemben.” A miniszterelnök, Wincenty Witos válasza erre a következő volt: „Mondják, a hadsereg Piłsudski mögött áll, ha így van, vegye át erőnek erejével a hatalmat. Én a helyében egy pillana-

⁴⁵ Idézi: ZAMOYSKI, A.: *Paderewski*. London, 1982. 158. p. Uo. 320–321. p.

⁴⁶ BUEHAK, H.: *Sojusz polsko-francuski wobec Locarno, Locarno z perspektywy siedemdziesięciu lat*. Szerk. BAUMGART, M. Szczecin, 1998. 25–58. p.

tig sem haboznék ezt tenni; ha nem ezt cselekszi, én úgy vélem, ezeket az erőket Piłsudski nem tudhatja maga mögött.”⁴⁷

1926. május 12-14. között Piłsudski marsall államcsínyt hajtott végre a nemrégiben saját maga által megteremtett, nevével fémjelzett struktúra ellen. Az előző négy évet visszavonultan töltötte vidéki birtokán, miután a márciusi alkotmányban lefektetett zord feltételek mellett nem volt hajlandó elfogadni a köztársasági elnöki posztot, és rendkívüli mértékben ellenezte a hadsereg civil irányítását.⁴⁸

Az 1926-os puccs következtében megszerezte a politikai irányítást, de az eset mégis személyét érintő érzelmi csapásként érte. Várakozásaival ellentétben a hadsereg nem támogatta kellőképpen, nem álltak együttesen személye mellé. Így fel sem merülhetett, hogy a katonaság segítségével (erkölcsi értelemben) arra kötelezze a politikusokat, hogy ellenállás nélkül adják át neki a hatalmat. A hadsereg teljes mértékben megosztott volt. Piłsudski alapjában véve a szocialista vasutasoknak köszönhette hatalmi diadalmenetét, akik nem voltak hajlandók ellenfelei katonai utánpótlását a fővárosba, Varsóba szállítani. Voltaképpen segédkezet nyújtott a Witos-kormány is azzal, hogy megfontolt ítélőképessége révén három nap után megadta magát, s annak dacára, hogy az országban erős politikai és katonai pozíciói voltak még, felhagyott a harccal, nehogy a kitörő polgárháború német vagy orosz beavatkozásnak, vagy ezzel összefüggésben nemzetiségi felkelésnek tegye ki Lengyelországot.

Piotr. S. Wandycz Piłsudski 1926-os fellépését bizonyos tekintetben de Gaulle-éhoz hasonlítja: „Elutasította a fasizmust, de a megtisztított szejmmel sem kereste az együttműködést. Mi több, szándékosan megpróbálta lejáratni a parlamentet a politikai pártokkal együtt, és a kormányzást teljes egészében a kabinetre bízta volna.”⁴⁹

Piłsudski május 27-én a következőképpen válaszolt a *Le Matin* riporterének kérdéseire: „Diktátornak kell-e lennem? Erős ember vagyok, szeretek egyedül dönteni. De ha végigtekintek hazám történetén, nem hiszem, hogy lehetséges

⁴⁷ PIŁSUDSKI, J. op. cit., VIII, 336.p. Lásd WITOS, W.: *Po przewrocie*. In: *Pamiętniki 1918–1926*. In: Józef Piłsudski w opiniach polityków i wojskowych. Szerk. KOZŁOWSKI, E. Warszawa, 1985. 21–45. p.

⁴⁸ Lásd: GARLICKI, A.: *Przewrót majowy*. Warszawa, 1978. RATAJ, M.: *Pamiętniki 1918–1926*. In: KOZŁOWSKI I.m. 162–204. p.

⁴⁹ Idézi: SZOKOLAY, K.: *Köztársasági alkotmányok a 20. századi Lengyelországban. Lengyelország Köztársaság, de hányadik*. In: *Köztársaság a modernkori történelem fényében*. Tanulmányok. Szerk.: FEKETE, I. Bp., 2007. 76. p.

itt korbáccsal kormányozni [...] Nem! Nem vagyok a mellett, hogy diktatúra legyen Lengyelországban. Másként képzelem el az állam fejét, joga kell, hogy legyen ahhoz, hogy gyors döntéseket hozhasson a nemzet érdekeit érintő kérdésekben.”⁵⁰

A Piłsudski által kiépített rendszer nevét a sanacja, vagyis a szanáció szó után kapta, amely számos értelemmel bír, többek között jelenthet „visszatérést az egészséges politikai élethez”, rendbetételt, gyógyítást. A lengyel humor némiképpen más tartalommal ruházta fel. A szanációs rendszer ellenzéke szerint a szanáció Nietzsche és Kant filozófiájának egyvelege, ugyanis a varsoói szlengben a „nic” semmit jelent, míg a „kant” szélhámosságot.

Piłsudski egyes feltételezések ellenére sem hozott létre nyílt diktatúrát, hivatalosan nem is vállalta a politikai élet irányítását, de nem tűrte el a vele szemben elhelyezkedő, önállóságra törekvő hatalmi csoportokat, gócpontokat. Kilenccéves politikai uralmát azzal kezdte, hogy nem fogadta el az elnökséget, és megválasztotta a Wojciechowski által üresen hagyott elnöki székbe az elektrokémikus Ignacy Mościcki professzort, ugyanakkor nem folytatta az általánosan elvárt parlamenti választásokat, attól félve, hogy a baloldal fog győzni akkor, amikor még nincs megszervezett piłsudskista párt. Okosan megengedte a már megtisztított jobb és centrum többségű parlamentnek, amelynek hasonló oka volt félni a korai választásoktól, hogy kitöltse mandátumát.⁵¹

Piłsudski a hatéves gazdasági és politikai válság által sújtott lengyel társadalom két tendenciáját használta ki:

- 1) A tömegek még mindig baloldali embernek tartották, és tőle várták megváltásukat.
- 2) Ebben a zűrzavaros helyzetben szükség volt a rendre, vagyis az erős kéz politikájára.

A piłsudskista párt végül csak 1928 elején alakult meg a Józef Piłsudski Marsall Kormányát Támogató Pártonkívüliek Blokkja (BWR)⁵² néven. Laza szervezatként jött létre, megpróbált mindenkit a támogatói között tudni. Programja, ideológiai elvei nem voltak, ezzel is a mozgalom jellegét hangsúlyozta. Egyedüli küldetése az volt, hogy támogatást nyújtson Piłsudskinak.

⁵⁰ Idézi: SZOKOLAY, K.: *Lengyelország története*. Bp., 2006. 169. p.

⁵¹ ROTHSCILD, J.: *Lengyelország története a két világháború között*. Kézirat, Szeged, 1995. 35–37. p.

Lásd PRAGIER, A.: *Czas przeszły dokonany*. In: KOZŁOWSKI I.m. 100–114. p.

⁵² Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem Marszałka Józefa Piłsudskiego

A szanációs korszakban a demokratikus ellenzék működését fokozatosan korlátozták. 1929-ben a kereszténydemokraták (ChD),⁵³ a Nemzeti Munkapárt (NPR),⁵⁴ a Lengyel Néppárt (PSL),⁵⁵ és a szocialisták (PPS)⁵⁶ egy balközép pártközi szövetséget hoztak létre Centrolew néven. Mivel Piłsudski nem tűrte az ellene irányuló hatalmi gócot, kemény kézzel válaszolt: szeptember 9-éről 10-ére virradó éjszaka a balközép vezetőit letartóztatták, és a Brezśc-nad-Bugiem-i börtönbe hurcolták.⁵⁷

Joseph Rothschild sajátos véleménnyel ír a Piłsudski által kiépített rendszerről: úgy vélte, hogy a Kommendant nem nagyon bízott a nemzetben, és nem is tekintette valódi politikai partnernek; talán jobban tette volna, ha nyílt diktatúrát vezet be a puccs után, és nem viszi keresztül az országot egy demoralizáló, ál-parlamentáris paródián.⁵⁸

A szanációs politika képviselői 1935-ben új alkotmányt fogadtak el, melynek értelmében az államfő rendkívül széles jogkörrel rendelkezett. A népi legendák szerint jogköre kiterjedtebb volt, mint a lengyel királyoké. Arra számítottak, hogy Piłsudski veszi át az államfői posztot, de ő súlyos májrákban 1935. május 12-én meghalt.⁵⁹ Az általa kiépített rendszer azonban utódai révén Lengyelország 1939-es lerohanásáig (sőt az emigráció alatt még hosszú ideig) tovább élt.⁶⁰ Wincenty Witos szavaival élve a Szentírás már régen megírta, hogy „aki megszületett, annak meg is kell halnia”. Szerinte „Piłsudski halála nemcsak Lengyelország számára volt sorsdöntő esemény, hanem csaknem az egész világ számára”.⁶¹ Piłsudski sírját a rendszerváltás után a nagy lengyel királyok panteonjába, a krakkói Wawelbe helyezték át, amit egész Lengyelországot átható társadalmi-politikai vita kísért, illetve előzött meg. Az ellenvélemények dacára támogatói elérték, hogy Lengyelország „újjáteremtőjének” méltó teret biztosítsanak a nemzet legnagyobbjainak emlékhelyén.

⁵³ Chreścijańska Demokracja

⁵⁴ Narodowa Partia Robotnicza

⁵⁵ Polskie Stronnictwo Ludowe

⁵⁶ Polska Partia Socjalistyczna

⁵⁷ TOPOLSKI I.m. 327.p. GARLICKI, A.: *Piękne lata trzydzieste*. Warszawa, 2008. 69. p.

⁵⁸ ROTHCHILD, I.m. 42. p.

⁵⁹ LECZYK: I.m. 325–326. p. AJNANKIEL, A.: *Ustrój polityczny II Rzeczypospolitej*. Z dziejów Drugiej Rzeczypospolitej. Warszawa, 1986. 139. p. GARLICKI 2008. 240–242. p.

⁶⁰ Łásd ADAMCZYK, A.: *Piłsudscy w izolacji (1939–1954)*. Studium z dziejów struktur i myśli politycznej. Bełchatów, 2008. 41. p

⁶¹ WITOS, W.: *Po przewrocie*. In: KOZŁOWSKI, I.m. . 41–42. p.

Mindenestre jól látszik, hogy Piłsudski megítélése napjainkban kedvezőnek mondható. Kultusza a mai napig virágzik, történelmi emlékezetét szobrok, nevével fémjelzett utcák és terek biztosítják. Végül Piłsudski szavaival zárom: „Mindig úgy gondolom, hogy úgy élni, ahogy éltem – érdemes volt...”⁶²

Bibliográfia

- ADAMCZYK, Arkadiusz: *Közép-Európa térben és politikában. Lengyel és magyar elképzelések a régió geopolitikai szerkezetének átalakítására a XX. században*. Kézirat. Ford.: Gyórfi Lajos. Bełchatów, 2011.
- ADAMCZYK, Arkadiusz: *Piłsudzczy w izolacji (1939–1954). Studium z dziejów struktur i myśli politycznej*. Bełchatów, 2008.
- AJNANKIEL, Andrzej: *Ustrój polityczny II Rzeczypospolitej. Z dziejów Drugiej Rzeczypospolitej*. Warszawa, 1986.
- BADZIAK, Kazimierz: *W oczekiwaniu na przełom. Na drodze od odrodzenia do załamania państwa polskiego: listopad 1918 – czerwiec 1920*. Łódź, 2004.
- BARTOSIEWICZ, Piotr: *Polskie koncepcje geopolityczne w XX w. świat wokół Rzeczypospolitej, Problematyka zagraniczna w polskiej myśli politycznej w pierwszej połowie XX w.* Szerk.: PARUCH, W. Trebnicka, K. Lublin, 2007.
- BUEŁAK, Henryk: *Sojusz polsko-francuski wobec Locarno, Locarno z perspektywy siedemdziesięciu lat*. Szerk. BAUMGART, M. Szczecin, 1998.
- CHOJNOWSKI, Andrzej: *Koncepcja polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939*. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, 1979.
- DASZYŃSKI, Ignacy: *Nieczesne żale*. In: *Piłsudski w opiniach polityków i wojskowych*. Szerk. KOZŁOWSKI, Eugeniusz. Warszawa, 1985.
- DMOWSKI, Roman: „*Pisma*”, t. IV, Częstochowa, 1938.
- FARYŚ, Janusz: *Piłsudski i piłsudzczy. Z dziejów koncepcji polityczno-ustrojowej (1918–1939)*. Szczecin, 1992.
- GARLICKI, Andrzej: *Józef Piłsudski 1867–1935*. Warszawa, 2012.
- GARLICKI, Andrzej: *Piękne lata trzydzieste*. Warszawa, 2008.
- GARLICKI, Andrzej: *Przewrót majowy*. Warszawa, 1978.
- JĘDRUSZCZAK, Tadeusz: *A független lengyel állam újjáépítésének problémái 1918-ban*. In: *Századok* 122. évfolyam.

⁶² PIŁSUDSKI, J.: op. cit, t. IX. 331. p.

- JĘDRZEJEWIC, Wacław: *Sprawa Wieczoru: Józef Piłsudski a wojna rosyjsko-japońska 1904–1905*. Paris, 1974.
- Józef Piłsudski w opiniach polityków i wojskowych. Szerk. KOZŁOWSKI, Eugeniusz. Warszawa, 1985.
- KOVÁCS István: *Csoda a Visztulánál és a Balti-tengernél*. Bp., 2006.
- KOZIEŁŁO, Tomasz: *Narodowodemokratyczna krytyka piłsudczykowskiej polityki zagranicznej (1918–1939). Świat wokół Rzeczypospolitej*.
- LECZYK, Marian: *Druga Rzeczpospolita 1918–1939. Społeczeństwo, Gospodarka, Kultura, Polityka*. Warszawa, 2006.
- LIPÍŃSKI, Wacław: *Polska organizacja wojskowa*. Bellona, XXXVII. 1931.
- LUDWIKOWSKI, Rett. R.: *Uwagi o badaniach polskiej myśli politycznej*. Warszawa, 1977.
- MICHNIK, Adam: *Rozmowa w Cytadeli*. Zeszyty Historyczne. Paris, 1983.
- NAŁECZ, Daria: *Józef Piłsudski-legendy i fakty*. Warszawa, 1986.
- PACZKOWSKI, Andrzej: *Lengyelország, az „ellenséges nemzet”*. In: *A kommunizmus fekete könyve. Bűntény, terror, megtorlás*. Szerk.: COURTOIS, Stéphane. Bp., 2000.
- PIŁSUDSKI, Józef: *Przemówienia, wywiady, artykuły*. Warszawa, 1931.
- PIŁSUDSKI, Józef: 1920. válassz M. Tuchaczewski: „A visztulali hadjárat” című hadtörténeti tanulmányára. Bp., 1934.
- PRAGIER, Adam: *Czas przeszły dokonany*. In: *Józef Piłsudski w opiniach polityków i wojskowych*. Szerk. KOZŁOWSKI, Eugeniusz. Warszawa, 1985.
- RATAJ, Maciej.: *Pamiętniki 1918–1926*. In: *Józef Piłsudski w opiniach polityków i wojskowych*. Szerk. KOZŁOWSKI, Eugeniusz. Warszawa, 1985.
- ROTHSCHILD, Joseph: *Lengyelország története a két világháború között*. Kézirat, Szeged, 1995.
- SKRZYŃSKI, Aleksander: *Polska a pokój*. Warszawa, 1924.
- Polska dzieje ojczyście*. Szerk.: KOŁODZIEJSKI, Stanisław–MARCINEK, Roman–POLIT, Jakub, Kraków, 2008.
- SŁAWECKI, Piotr: *Kilka uwag o roli wojska w procesach integracyjnych i dezintegracyjnych II Rzeczypospolitej*. In: *Drogi integracji społeczeństwa w Polsce XIX–XX w.* Szerk.: ZIELEŃSKI, Henryk. Wrocław, 1965.
- SZOKOLAY Katakín: *Köztársasági alkotmányok a 20. századi Lengyelországban. Lengyelország köztársaság, de hányadik*. In: *Köztársaság a modernkori történelem fényében*. Tanulmányok. Szerk.: FEKETE István. Bp., 2007.
- SZOKOLAY, Katalin: *Lengyelország története*. Bp., 2006.
- TOPOLSKI, Jerzy: *Zarys dziejów Polski*. Warszawa, 1982.

Wielkie Biografie: Piłsudski. Szerk. FIOŁKA, Katarzyna. Warszawa, 2010.

WITOS, Wincenty: *Po przewrocie*. In: *Pamiętniki 1918–1926*. In: *Józef Piłsudski w opiniach polityków i wojskowych*. Szerk. KOZŁOWSKI, Eugeniusz. Warszawa, 1985.

ZACKIEWICZ, Grzegorz: *Polska myśl polityczna wobec systemu radzieckiego 1918–1939*. Kraków, 2004.

ZAMOYSKI, Adam: *Paderewski*. London, 1982.

ŻARNAKOWSKA, Anna: *Geneza rozłamu PPS 1904–1906*. Warszawa, 1965.

ZDZIECHOWSKI, Marian: *Widmo przyszłości*. Warszawa, 1999,